

Vereniging Vrienden van de Amsterdamse Binnenstad

gevestigd in het Aalsmeerder Veerhuis
Sloterkade 21 - 1058 HE Amsterdam
Telefoon 020 6172735, Fax 020 8509202
Email vvab@amsterdamsebinnenstad.nl
Website <http://www.amsterdamsebinnenstad.nl>
Bankrekening NL67 INGB 000 1775 369

Aan: Gemeente Amsterdam
College van Burgemeester en Wethouders
Postbus 1104
1000 BC Amsterdam

PER EMAIL: marineterrein.go@amsterdam.nl

Betreft: **Inspraakreactie concept-nota van uitgangspunten Marineterrein**
Ons kenmerk: Marineterrein

Amsterdam, 17 januari 2022

Geacht College,

De Vereniging Vrienden van de Amsterdamse Binnenstad (VVAB) heeft kennis genomen van de *concept-Nota van uitgangspunten Marineterrein* en maakt bij deze haar zienswijze kenbaar. Het gebied wordt volgens de nota "ontwikkeld tot een toonaangevend innovatiedistrict, waar wonen, werken, leren en experimenteren continu met elkaar in verband worden gebracht". Een mooie ambitie, maar wordt die ook waar gemaakt? En blijft het maritieme karakter behouden?

Uniek gebied: Open naar het water, gesloten naar de stad

Het Marineterrein is een belangrijk onderdeel van de historische binnenstad van Amsterdam. Het ligt op de grens van het 'beschermd stadsgezicht'. 's Lands Zeemagazijn (het Scheepvaartmuseum) ligt binnen dit gezicht, het Poortgebouw (**afb. 1**) op de grens. 's Lands (scheeps-)Werk, zoals het Marineterrein in de zeventiende eeuw heette, is vergelijkbaar met het Arsenal in Venetië, dat een vergelijkbare functie had en eveneens door een muur is afgesloten van de stad. De relatieve geslotenheid, die tot uitdrukking komt in de gevel van het Poortgebouw en in de hoge stenen muur, wordt aan de andere kant echter gecompenseerd door de open verbinding met het water.

Deze relatie van open- versus geslotenheid vormt de unieke karakteristiek van dit gebied.

De stenen muur met monumentale poort dateert uit de zeventiende eeuw. In de negentiende eeuw heeft de voormalige scheepswerf het karakter van een dok behouden, al werden het dok zelf en de weidsheid van het water in de twintigste eeuw ingrijpend aangetast door de aanleg van de IJ-tunnel en het aanplempen van het Oosterdok. Door de landschappelijke aanleg heeft het terrein in die laatste periode tevens een opmerkelijk groen karakter gekregen, dat inmiddels ook bijdraagt aan de karakteristiek ervan. Behalve de beslotenheid en de open relatie met het water, is dus ook het groene karakter hiervoor bepalend. Vanuit deze karakteristiek ligt het voor de hand de bijzondere eigenschappen van dit gebied te behouden en te versterken. De "bijzondere, enclave-achtige sfeer" en open relatie met het water wor-

Doelstelling:

Het behoud en herstel van de historische bebouwing en stedenbouwkundige structuur; het handhaven van het historisch karakter, het bevorderen van het stedenschoon en het verbeteren van het stadsgezicht; het bevorderen van de kwaliteit - waaronder de openbare toegankelijkheid - van de openbare ruimte, het water en het stedelijk groen inbegrepen; het bevorderen van een goed woon-, werk- en verblijfsklimaat.

Afb. 1. Het poortgebouw van het Marineterrein dateert uit de 17de eeuw.

den in de conceptnota wel erkend en op waarde geschat, maar dienen tevens het belangrijkste uitgangspunt te zijn voor eventuele herontwikkeling. Aangaande het behoud van de historische architectuur en kunstwerken onderschrijven wij de zienswijze van de Bond Heemschut, waarbij wij nogmaals willen benadrukken dat het van belang is de beschermwaardige gebouwen ook als beschermde monumenten aan te wijzen.

Goede stedenbouw?

De gemeente wil het Marineterrein nu omvormen tot een nieuwe woonwijk, waar tevens geleerd en gewerkt kan worden. Het huidige terrein is in het begin van de jaren '60 ingedeeld door het bureau van de (gerenommeerde) landschapsarchitecten J. Meijers en H. Warnau. Grofweg omplanteden zij het terrein aan alle kanten met bomen, en verdeelden dit vervolgens door een driedubbele rij bomen, zodat aan weerszijden daarvan twee open ruimtes ontstonden, waar de gebouwen omheen zijn gegroepeerd ('openheid door beslotenheid'). In het voorliggende conceptplan zijn de bomenrijen grotendeels gehandhaafd (merk wel op dat de driedubbele rij tot een dubbele rij is gereduceerd), alleen is de bedoeling hiervan, namelijk om door die boomomzoming 'architectonische ruimte' te laten ontstaan, geheel teniet gedaan doordat deze ruimtes worden volgebouwd met acht rijen flats. Van het ontwerp van Meijers-Warnau blijft in die zin alleen het voorwerfterrein behouden. In het nieuwe plan worden drie onderdelen onderscheiden: defensie-, woon/werk- en groenzone.

- Het defensiegebied aan de noordoostzijde blijft gesloten met uitzondering van het sportveld.
- Voor het woon/werk-gebied is een wijk ontworpen met parallelle straten, die loodrecht op de oevers zijn georiënteerd, waardoor - nota bene - géén van de woningen op het water uitkijkt. De beoogde bouwblokken (flats) zijn bovendien gemiddeld 30 m hoog (10 verdiepingen of meer): te hoog voor een prettige woonwijk naar menselijke maat onzes inziens. Omdat het typerende open-besloten karakter van het terrein door deze flats teniet wordt gedaan en niet wordt aangesloten bij de bouwhoogte van de omgeving (de binnenstad, inclusief Kattenburg en de andere Oostelijke eilanden), maar bij het Oosterdokseiland - de bouwhoogte van de IJ-oeverontwikkeling. Wij betwijfelen zeer of de combinatie van deze bouwhoogte met de smalle straten tot een plezierige woonomgeving zal leiden, ook omdat de gebouwen alleen voorzijden hebben - geen achterzijden. De straten negeren de vorm van het gebied. De gekozen oriëntatie van de langgerekte bouwblokken en straten werkt bovendien een drukke verkeersstroom langs het park en de oever van de Dijkgracht in de hand. In ieder geval vraagt deze locatie om een meer interessante beëindiging van de straten aan de waterzijde.
- Wat het parkgedeelte betreft zijn wij blij dat de landschappelijke aanleg van Meijers-Warnau aan de zuidwestkant van het terrein wordt behouden. Door de geringe afmetingen en doordat het grote TOKM-gebouw (027) deels wordt gehandhaafd vragen wij ons echter af of het beoogde 'parkkarakter' van het noordwestelijke deel van het Mariteterrein geen illusie is en of deze zone niet beter dichter bebouwd kan worden ten gunste van meer open ruimtes in het woon/werk-gebied.

Hoe kan het beter?

Uit het verrichte cultuurhistorisch onderzoek is naar voren gekomen dat de "open en ruime opzet met zichtlijnen van en naar het water" de belangrijkste stedenbouwkundige waarde is van dit terrein. In de planvorming wordt dit echter slechts met de mond beleden.

- Het meest verbaast ons dat de nieuwe woningen niet op het water zijn georiënteerd. Deze locatie biedt daarbij een uitgelezen mogelijkheid om delen van het Marineterrein te ont-dempen en het water van het Oosterdok naar binnen te halen, zodat meer gebouwen in of aan het water kunnen worden gesitueerd - denk aan het Scheepvaartmuseum. (Water is ook 'groen', net zo milieuvriendelijk als bomen. Om een één of andere reden wordt dit in Amsterdam voortdurend vergeten.) Meer dan in het plan voorzien zouden de kades daarbij publieke ruimtes kunnen worden. Kades kunnen ook ruimte bieden aan commerciële functies als horeca, aanlegplaatsen voor boten, etc. Het water van het Oosterdok dient echter zoveel mogelijk open te blijven, aangezien dat reeds behoorlijk is dichtgeslibd. Dit betekent dus ook niet dat verder dichtslibben door steigers etc. gewenst is.
- Behalve met het water zou er meer rekening gehouden kunnen worden met de bijzondere driehoekige vorm en het karakter van het terrein: aan twee kanten geopend naar het water,

maar gesloten naar de stadszijde. Door meer randbebouwing en meer besloten binnenruimtes te creëren kunnen met een relatief lage bebouwing toch hoge dichtheden worden bereikt en kunnen bestaande beschermwaardige bomen worden ingesloten.

- Op het terrein staan vele grote bomen, die in de onderzoeksfase niet zijn geïnventariseerd op monumentaliteit. Doordat het Marineterrein lange tijd gesloten is geweest voor publiek heeft een dergelijke inventarisatie nooit eerder plaatsgevonden, maar dit dient voorafgaand aan de vaststelling van het stedenbouwkundig plan alsnog te gebeuren.
- Om de wijk te verlevendigen lijkt het ons van belang dat er levendige 'plinten' komen, dus niet al teveel fietsenstallingen, bergingen e.d. op de begane grond (zoals op het Oosterdok), maar winkels en ruimtes voor kleine bedrijfjes.

Door het loodzware bouwprogramma zijn deze mogelijkheden onvoldoende onderzocht. Het water zou echt het belangrijkste uitgangspunt voor het ontwerp moeten zijn - denk ter inspiratie aan Venetië. In de nu geplande wijk zien wij hier vrijwel niets van terug, wat wij als een gemiste kans ervaren.

Vragen en opmerkingen terzijde

Tenslotte nog wat losse vragen en opmerkingen.

1. Wij maken ons zorgen over het aanzien van het toekomstige Marineterrein vanuit de binnenstad, omdat de 30-40 m hoge gebouwen zullen concurreren met het silhouet van 's Lands Zeemagazijn, dat gezien vanuit de binnenstad nu nog het beeld bepaalt (**afb. 2**). Het verdient daarom aanbeveling de bouwhoogte te beperken. In dit kader missen wij een 3D-model, waaraan de relatie van het nieuwe woongebied tot de stad afleesbaar is, c.q. de impact van de beoogde bouwhoogtes op de omgeving beter kan worden beoordeeld. Aangezien de bebouwing van het Marineterrein de belangrijkste 'inbreiding' van de stad is van de laatste decennia, is dit geen overbodige luxe.
2. Om de eenheid en rust van de nieuwe wijk te versterken verdient het aanbeveling een bepaalde architectonische taal en materiaalkeuze voor te schrijven. Nu zijn er veel foto's met referenties waaruit verschillende talen spreken.
3. Wij missen ruimte voor eigen initiatieven, een 'bottom-up-mogelijkheid' waarin de informele stad en organische groei vorm kunnen krijgen, zie bijvoorbeeld Strandeiland in IJburg, waar een gebied in het stedenbouwkundige plan bestemd is voor initiatieven van burgers. Ook is het belangrijk dat het gebied in sociaal opzicht een gemengd karakter krijgt.
4. Het Marineterrein bevat een aantal monumenten. Het belang van het erfgoed is meegenomen in de planvorming. Extra aandacht vragen wij voor de zeventiende-eeuwse muur die het gebied afsluit (**afb. 3**). Deze muur creëert beslotenheid en geheimzinnigheid, die de nieuwsgierigheid en fantasie prikkelt. Het gaat dan niet aan deze beslotenheid te doorbreken door deze muur op te delen en hier nieuwe openingen in aan te brengen. Plaats de openingen daar waar de ommuring nu ook al onderbroken is, en tast de zeventiende-eeuwse muur zelf niet verder aan. Deze muur dient als een beschermd monument te worden opgevat en de monumentale poort in het Poortgebouw zou de belangrijkste ingang moeten zijn en blijven. Verderop is er al een ingang voor

Afb. 2. Zicht op 's Lands Zeemagazijn vanuit de binnenstad.

Afb. 3. Monumentale 17de-eeuwse muur die het Marineterrein afsluit.

auto's. De VVAB ziet dus geen ruimte voor aanpassingen aan de historische muur en evenmin aan het Poortgebouw (003).

5. Ook bepleiten wij het behoud van de bestaande strakke kades met bolders om het maritiem karakter van het gebied in stand te houden.
6. Aangezien het Marineterrein wordt verkocht aan projectontwikkelaars, is het extra van belang dat de stad duidelijke kaders stelt en erop toeziet dat die worden nageleefd, overigens ook na oplevering.

Slotwoord en samenvatting

De ambities van de gemeente zijn hoog en er is veel tijd en energie gestoken in onderzoek en het opstellen van de randvoorwaarden. Terecht wordt gestreefd naar een hoge kwaliteit en zoekt men verbinding met en draagvlak bij stakeholders en bewoners. Om deze mooie ambities waar te maken bepleit de VVAB echter reductie van het aantal woningen en een ingrijpende aanpassing van het stedenbouwkundige plan. Wij missen aandacht voor de geschiedenis van dit gebied, voor de bestaande ligging aan het water en voor de relatie van de (hoogte van de) nieuwe wijk met de omgeving c.q. de binnenstad. De Westelijke Eilanden bieden in dit opzicht een beter referentiekader. Het Marineterrein is een onderdeel van de binnenstad en niet van de IJ-oeverontwikkeling. Maak van de wijk een Venetië van het Noorden.

Samenvattend bepleiten wij:

- De monumenten te beschermen, (alsnog) onderzoek te doen naar het landschappelijk ontwerp en een inventarisatie te maken van de beschermwaardige bomen.
- Meer rekening te houden met de opzet van het landschappelijk/stedenbouwkundig ontwerp van Meijers-Warnau en de Amsterdamse stedenbouwkundige traditie, door meer besloten ruimtes te creëren, beperking van de bouwhoogte en meer aansluiting te zoeken met het water. Behalve in de verbinding van de wijk met het water zal dit tot uitdrukking moeten komen in de vorm van de plattegrond en de richting van de straten. Een beperking van de bouwhoogte zal de nieuwe wijk bovendien leefbaarder maken en de impact ervan op het stadsgezicht beperken.
- Duidelijke architectonische kaders te stellen.
- Een 3D-model te maken om de impact op de stedelijke omgeving te kunnen beoordelen.

Met vriendelijke groet,

Namens de Vereniging Vrienden van de Amsterdamse Binnenstad,

Govert Janssen
voorzitter

Walther Schoonenberg
secretaris